

*Тетяна Геннадіївна Назаренко, д. пед. н., професор,
завідувачка відділом навчання географії та економіки
Інституту педагогіки НАПН України
м. Київ*

ІНТЕГРАЦІЯ В ШКІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЧНІЙ ОСВІТІ

Зміст Концепції Нової української школи (НУШ) висвітлює світосприймання змін, які відбуваються в системі української освіти, що закладені в Законі «Про освіту» [6]. Головною метою НУШ – є навчання та виховання нового громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини. Замість запам'ятовування фактів та понять учні набуватимуть різноманітних компетентностей, як предметних, так і ключових. Компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Тобто формується ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, а також цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи у професійному та приватному житті [2].

З огляду на це, змінюється весь погляд на освіту. В тому числі й на географічну. Географія – це комплекс природничих та суспільних наук, що вивчає географічну оболонку Землі, закономірності розміщення господарства (економіка) і населення (демографія), розглядає навколишній світ (екологія) як єдину систему. Сьогодні більше не перебуває в промисловій економіці, сьогодні спостерігається економіка знань та компетентностей. Саме міждисциплінарне навчання лежить в основі нових підходів до освіти. Оскільки географія розвивається на стикові природничих і суспільних наук, включаючи в себе коло проблем взаємодії суспільства і природи в територіально-просторовому розрізі, то й закономірно, що посилюється її взаємодія з іншими

науками, таким чином інтеграція при навчанні географії припускає посилення діяльнісно спрямованого навчання [3].

Область географічного значення комплексна. Вона інтегрує біологічні, геологічні, економічні, соціальні, політичні та інші науки. Саме тому географія сьогодні не має чітко окреслених меж. Особливо це відчувається в системі шкільних дисциплін. Будь-який шкільний предмет вже сам по собі інтегрований. В географії це зробити досі не вдається. Фізична географія більше тяжіє до природничих дисциплін, а конструктивна (соціально-економічна) – більш гуманітарна, в результаті чого зміст фізичної географії все більше прагне до природознавства, а конструктивної – до суспільних дисциплін. Для виконання ідеї інтегрованого навчання зміст доцільно будувати з позицій єдності географії в логіці взаємодії і взаємозумовленості небесного, земного і людського початку нашої планети. Такий підхід дозволяє інтегрувати зміст географії на рівні створення комплексних курсів, методичної основою конструювання яких є традиційні поняття, закони, методи географічної науки. Такі поняття, як географічна оболонка, географічне середовище, географічна зона, географічний комплекс є інтегрованими. Вони характеризують певні зв'язки і поєднання природних, соціальних та економічних явищ і процесів на конкретній території. Можна виділити наступні дидактичні підстави введення в навчальний процес комплексних навчальних завдань:

- необхідність введення світоглядного змісту, що дасть уявлення про комплексність значної частини проблем, з якими стикається людство і кожна людина окремо;
- необхідність введення змісту, що відобразить інтеграційні процеси в сучасній науці;
- дидактична доцільність введення такого типу завдань регулюватиметься принципом відповідності змісту освіти загальним принципам розвитку природи і суспільства.

Важливо, що саме формулювання проблеми визначає обсяг і структуру навчального матеріалу, тобто відбирається тільки той матеріал, який працює на вирішення цієї проблеми.

Характерною особливістю сучасного наукового пізнання поряд з диференціацією наук є між наукова взаємодія, взаємне проникнення наук, їх інтеграція і взаємозв'язок. Ці об'єктивно існуючі між наукові зв'язки зумовлені збільшенням кількості міждисциплінарних об'єктів вивчення. У зв'язку з цим актуальним є створення інтегрованих шкільних курсів і впровадження їх в шкільну практику, таким чином при реалізації цього інтегрований урок стане однією з основних форм організації навчання.

Взаємопроникнення ідей і методів різних наук є відмінною рисою нашого часу. Інтеграція, комплексний підхід необхідний для вирішення екологічних, економічних та соціальних проблем суспільства. У наш час взаємозв'язок природи й людини особливо актуальний. Але якби не були програмні вимоги та методичні вказівки, вони будуть здійснюватися лише за умови обізнаності вчителя про сутність інтегрованих зв'язків.

Як зазначено в новій модельній навчальній програмі з географії (2022): «Сучасна географічна освіта має викликати в учнів цікавість і захоплення світом та його людьми і ці почуття мають залишитися з ними на все життя. Навчання має надати учням знання про різноманітні місця, людей, ресурси, природне і людське середовище, а також глибоке розуміння основних фізичних і суспільних процесів на Землі. Географічні компетентності забезпечують формування в учнів просторової уяви та мислення, пояснюють, як природні та суспільні об'єкти, явища і процеси на Землі в різних масштабах формуються, взаємопов'язані та змінюються з часом» [5]. А це все можливо лише за дотримання інтеграції в навчанні.

Реалізувати інтегрований зміст географічної освіти в закладах загальної середньої освіти можливо за допомогою інтегрованих курсів за вибором, які були створені науковими співробітниками відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України [4].

Інтеграція, тобто органічне поєднання відомостей інших навчальних предметів навколо однієї теми, є однією з найперспективніших інновацій, яка закладає нові умови діяльності вчителів та учнів і має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального географічного матеріалу [1, с. 23]. Сьогодні настільки швидкоплинне, що не можна дати знання окремої науки не спираючись на знання інших наук.

Оскільки традиційна «монологічна» система в освіті втратила свою практичну ефективність і в сучасній школі навчальні дисципліни часто мають «конкуруючий» характер, тобто протидіють один одному, претендуючи на більшу значимість у порівнянні з іншими («предметний шовінізм»), а кожна з шкільних дисциплін сама по собі має набір відомостей з певної галузі знань, саме тому не може претендувати на системний опис дійсності, то за допомогою інтеграції створюється можливість вийти за межі шкільної дисциплінарної предметності.

Застосування інтегрованих курсів за вибором географічного змісту сприятиме розвитку наукового стилю мислення, дасть можливість широкого застосування природничо-наукового методу пізнання, сформує в учнів загальне розуміння географії, математики, екології, економіки тощо, надасть над предметні знання, вміння і навички.

В основі інтегрованих змістових ліній покладена гуманістична спрямованість. Це означає, що знання набувають характеру особистісно важливих, близьких кожному учневі. Стирається знеособленість знань, на перший план виходить соціальна важливість навчального матеріалу. Це спрямовує вчителя на пошук яскравих, живих прикладів, на адаптацію до актуальних інтересів учнів, на особисту значимість навчального географічного матеріалу для підлітків.

Література:

1. Засєкіна Т.М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/722404/1.pdf> (дата звернення 13.14.2021).
2. Концепція НУШ <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
3. Концепція географічної освіти в основній школі. URL: <http://undip.org.ua/info/1023/> (дата звернення 18.02.2022).
4. Курси за вибором з економіки та економічної географії. Методичний посібник для вчителя /укладач Т. Г. Назаренко. – Х.: Вид. група «Основа», 2020. – 192 с. – (Б-ка журн. «Географія»). <http://lib.iitta.gov.ua/720721/1/.pdf>
5. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти
<https://drive.google.com/file/d/1fJuTRkedVRRsdaS6iVAu4yTWhE25sHp3/view?usp=sharing>
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-19. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 02.02.2022).